

Modern Zaza Hikâyeciliğinin Tarihsel Serüveni (Historical Development of Storytelling of Modern Zazakî)

Yusuf AYDOĞDU¹

Özet

Bu çalışmadaki temel amacımız, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Zazacanın, harcanan çok özel gayretlerle nasıl güçlü bir edebiyat dili oluşturduğunu gösterme çabasıdır. Çalışmamızın temel noktasını Zaza hikâyeciliğinin tarihsel serüveni oluşturmaktadır. *Zazaca*'nın modern anlamda ilk hikâye örnekleri 1970'li yılların sonunda verilmeye başlanmıştır. *Malmîsanij* tarafından 1979'da *Tirej* dergisinin ikinci sayısında kaleme alınan *Engiştê Kejê* (Keje'nin Parmakları) adlı hikâye modern anlamda ilk Zazaca hikâye kabul edilmektedir. Bu eserin yazıldığı tarihten sonra, Türkiye'de 1980 İhtilali'nin etkisiyle oluşan çeşitli baskılar Kürtçenin ve dolayısıyla Zazacanın gelişimini engellemiştir. Bu sebeple Zazaca yayınlanmış ilk hikâye kitabına ancak 2000'lerin başlarında rastlamaktayız. Türkiye'deki demokratikleşme süreci ile birlikte Zazaca yazılmış eser sayısında ve Zaza hikâyeciliği alanında da bir canlanma yaşandığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Sanat, Edebiyat, Hikâye, Dergicilik,

Abstract

Our main aim is to indicate how Zazaki which is faced with danger of extinction changed into a powerful literary language with very special efforts. The present study is based on the historical development of the storytelling in Zazakî language. The first modern stories in Zazakî language are started to be

---

1 Yusuf Aydoğdu, Bingöl Üniversitesi YDE Enstitüsü, Araştırma Görevlisi.

published after 1970s. The first Zazakî short story Engıştê Kejê (Keje's Fingers) by Malmîsanij published in the second edition of the Tirej magazine in 1979 is accepted to be the first Zazakî story in modern sense. After this work, because of the pressure on Kurdish language, story books have been started to be met since the early 2000s. It can be stated that Zazakî language experiences a revival with the democratization process in Turkey.

Keywords: Zazakî, Art, Literature, Story, Magazine Business

Giriş

Türkiye'deki demokratikleşme süreci ile birlikte Zazaca yazılmış eser sayısında ve Zaza hikâyeciliği alanında da bir canlanma yaşandığını söylemek mümkündür. Zaza hikâyeciliğinin çeşitli yayınevleri, dergiler, gazeteler aracılığıyla geliştiğini, bu alanlarda eserler kaleme alan Zaza yazarların da kendi edebî birikimlerini ana dilleri ile kaleme aldıklarını görmekteyiz.

Çalışmamızın temel noktasını Zaza hikâyeciliğinin tarihsel serüveni oluşturmaktadır. Bu çalışmanın giriş bölümünde modern hikâyeciliğin dünya edebiyatındaki serüveni kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel noktasını oluşturan ikinci bölümde, Zaza hikâyeciliğinin başlangıcından günümüze kadar geçirdiği tarihsel ve edebi sürece, bu süreç içerisinde yazılan eserlere (içerik-dil/anlatım) ve bu eserlerin yazarlarının edebi kişiliklerine de kısaca değinilmeye çalışılmıştır. Bu alanda yazılmış toplam 10 esere değinilmiş, bu eserler dil/anlatım ve içerik yönünden okur merkezli bir yöntemle kısaca değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, Zaza hikâyeciliğinin geçmişten günümüze yaşadığı serüveni, bu alandaki yazarları ve onların eserlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Yapılan bu çalışma ile bu alanda yapılacak daha sonraki çalışmalara katkı sunmak, birtakım tespitlere varmak ve çeşitli önerilerde bulunmak hedeflenmektedir.

1. Modern Hikâyenin Serüveni ve Gelişimi

Sanat eseri, insan eli, zihni ve ruhunun yaratıcılığıyla var ettiği suni bir güzellik objesidir. Güzel sanat kollarından biri olan edebiyatın da bu çerçevede düşünülmesi gerekir.² Edebiyatın en önemli türü olan hikâyenin de varoluşsal özellikleri itibarıyla bir kurgu ürünü olduğu, yazarın düşünce ve hayal dünyasının estetik bir yansıması olduğunu belirtmemiz gerekir. “Edebi eser, hiç şüphesiz onu vücuda getiren yazarın hayatı ile tarihi ve sosyal çevresi ile yakından ilgilidir.”³ Her yazarın düşünce dünyasını belirleyen bir sosyal çevre vardır. Yazar da her insan gibi bu sosyal çevrenin içinde büyümüş, yaşanılan bütün top-

2 İsmail ÇETİŞLİ (2008), *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, S:101

3 Mehmet KAPLAN (2008), *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, S:9

lumsal olay ve durumlardan etkilenmiştir. Bu açıdan yazarın kurgu dünyasının oluşmasında onu var eden sosyal çevrenin de etkisi yadsınamaz.

Modern anlamda hikâye için birbirinden farklı birden fazla tanımlama ve adlandırma yapılırsa da kısaca hikâye; gerçek ya da gerçeğe yakın bir olayı aktaran kısa anlatıdır. Kısa olması, sade bir olay örgüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesi bakımından roman ve diğer anlatı türlerinden ayrılır. *Aktaş/Gündüz* hikâye için şu tespitlerde bulunurlar: “Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar öykü türünün konusunu oluşturur. Her öyküde belli bir olay, olayın geçtiği mekân (yer), olayın gerçekleştiği zaman dilimi ve olayı gerçekleştiren kişiler (kişi kadrosu) bulunur... Öyküler romanlara göre kısadır. Kahramanları bir ya da birkaç kişiden meydana gelir. Öykü kahramanlarının kişilikleri derinliğine incelenmez. Yaşam serüvenlerinin tamamı yerine kısa bir bölümü anlatılır. Tek bir olay etrafında gelişir.”⁴

Hikâye kavramının geçmişten günümüze destan, mesnevi, menkıbe, kıssa, rivayet gibi anlatılar yerine de kullanılması onun günümüzde öykünmek sözcüğünden oluşan “öykü” kavramı gibi içinde sadece öykünmek/taklit etmek anlamlarını içeren dar bir kalıba sokulmasına sebep olmuştur.

Hikâye, tarihsel süreci boyunca sürekli yenilenen, değişime uğrayan, kendiyi hesaplaşmayı beceren en önemli edebi türlerden birisi olarak günümüze kadar varlığını güçlü bir şekilde sürdürmüştür. Bu türün geçmişte halk hikâyeleri, mesnevi, destan gibi uzun soluklu türler aracılığıyla girişmiş olduğu yolculuk günümüzde de devam etmektedir. Kendisini daha kısa, daha etkin cümlelerle ifade eden, tutarlı ve az sözle yoğun bir anlatım gücü oluşturma çabası içinde olan hikâye, günümüzde de edebi türler içerisinde önemli bir konuma oturmuştur.

19. yüzyıl ile birlikte diğer edebi türlerdeki gelişmelere paralel olarak gelişen hikâye yazarlığı, birbirinden ayrı coğrafyalarda yaşayan ve hikâye yazan yazarlar aracılığıyla çeşitli formlarla karşımıza çıkmıştır. Modern hikâyeciliğin estetik anlamda *olay/vak'a hikâyeciliği/Maupassant tarzı* ile sistemli bir yapıya kavuştuğunu söyleyebiliriz. Fransız yazar *Guy De Maupassant*'ın yazdığı olay merkezli öykülerde olaylar zinciri, kişi, zaman, mekân ögesi nettir. Olaylar belli bir sırayla giriş, gelişme, sonuç şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Ve okur her zaman kendisini sürpriz bir sona hazırlamak durumundadır. *Maupassant*'ın oluşturduğu bu hikâye tarzının dünya edebiyatının 20. yüzyılın başlarına kadar çok etkili olduğunu görmek mümkündür. Rus hikâye ve oyun yazarı *Çehov*'un eserlerinde olaydan çok insanı ve insanın içinde bulunduğu psikolojik durumu ele alan hikâyeler yazması dünya hikâyeciliğinin yönünü de değiştirmiştir diyebiliriz. *Durum hikâyeciliği/Çehov Tarzı* hikâyecilik olarak adlandırılan bu yeni hikâye

4 Şerif AKTAŞ-Osman GÜNDÜZ (2013), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Akçağ Yayınları, S: 339

türünde olay arka plana itilmiş, eserdeki giriş, gelişme ve sonuç ortadan kalkmış, öyküler insan ruhuna, onun ifade ettiği veya edemediği alanlara yönelmiştir.⁵

Modern hikâye, günümüzde de çeşitli yönlerden değişmeye devam etmektedir. Halk anlatıları ile başlayıp, modern anlamda 19.-20. yüzyıllarda olay ve durum öykücülüğü ile biçimlenen hikâye türü günümüzde de gerçekçi, gerçeküstücü ve modern-postmodern akımların etkisinde yoluna devam etmektedir.

1.1. Modern Zaza Hikâyeciliğinin Başlangıcı ve Gelişimi

Çalışmamızın temel noktasını Zaza hikâyeciliğinin tarihsel serüveni oluşturmaktadır. Zaza hikâyeciliğine değinmeden önce Zaza edebiyatının geçirdiği tarihsel serüvene değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Kürtçeye nazaran yazılı edebiyatı daha geç başlayan Zazacanın bilinen en eski metinleri *Peter İvanoviç Lerch*'in 1857 yılında Petersburg'da yayınladığı eseridir. Kırım Savaşı sırasında esir düşen Zaza kökenli askerleri dinleyip çeşitli derlemeler yapan Lerch'in çalışması, bu edebiyatın ilk yazılı ürünü olma özelliğini hâlihazırda korumaktadır. Zaza edebiyatının bir diğer klasik eseri de kendisi de bir Zaza olan *Exmedê Xasî*'ye ait bir mevlittir. Manzum bir eser olan *Mewlûdê Kirdî/ Mewlûdê Nebî*⁶ adındaki bu eser 1899 yılında Diyarbakır'da basılmıştır.⁷ Bu eserden daha sonra kaleme alınan *Bîyûşa Pêxamberî* adlı *Osman Esad Efendî*'ye (Osman Efendîyo Babîj) ait eser ise Celadet Ali Bedirxan tarafından 1933'te Şam'da yayınlanmıştır. 1971'de *Mela Mehmed Eli Hunî*'nin kaleme aldığı 2002'de *Vate* yayınları tarafından basılan *Mewlîd*⁸ adlı eser ise Zaza edebiyatının üçüncü mevlit örneğidir. Mehmet Demirtaş'ın 1975-1977 yılları arasında kaleme aldığı *Zazaca* bir divanın olduğu ancak eserin henüz basılmadığını da belirtmemiz gerekir.⁹ 1970'lerin sonuna kadar Türkiye'deki toplumsal ve siyasal baskılardan dolayı *Zazaca* ile basılmış herhangi bir esere rastlanmamaktadır. 1979'da *Malmîsanij* tarafından çıkarılan *Tirej* dergisinde birkaç *Zazaca* metne rastlanılsa da 1980 askeri darbesinden sonra bu çalışmalar çeşitli baskılar yüzünden eksik kalmıştır.

Zazacanın modern anlamda ilk hikâyeleri 1970'li yılların sonlarında verilmeye başlanmıştır. *Malmîsanij* tarafından 1979'da *Tirej* dergisinin ikinci sayısında yayınlanan *Engîştê Kejê* (Keje'nin Parmakları) adlı hikâye modern anlamda ilk *Zazaca* yazılmış hikâye kabul edilmektedir.¹⁰ Hikâyede yazar, bir

5 Hece Öykü, Sayı:42, Aralık-Ocak 2011, S:5

6 Mela Ehmedê XASÎ, *Mewlid*, Hivda Yayınları, İstanbul, 2011

7 Roşan LEZGİN, *Hece Öykü-Çağdaş Kürt Öykücülüğü I*, Sayı:42, Aralık-Ocak 2011, S:65

8 Mela Mehmed Eli HUNÎ, *Kirdkî (Zazakî) Mewlid*, Vate Yayınları, 2004

9 Ahmet KAYINTU, *Molla Mehmet Demirtaş'ın Zazaca Divanı*, II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 04-06 Mayıs 2012.

10 M. BRİNDAR, "Engîştê Kejê", *Tirej Dergisi*, Sayı:2, Yıl:1980, İzmir, S:32-37

öğretmenin öğrencileri ile kurduğu sıcak, samimi ilişkileri ve ordunun Kürt köyleri ve köylüleri üzerindeki baskıyı anlatmaktadır. Bu çalışmalardan sonra Türkiye’de askeri darbeden dolayı oluşan kaotik ortam, Zaza edebiyatının gelişmesi bir tarafa Kurmanca ve Zazaca konuşmayı tamamen yasaklayan bir sürece doğru evrilir.

Bu süreçten sonra Zaza edebiyatı üzerine eğilen aydın ve sanatçıların önemli bir kısmı Avrupa’ya göç etmek durumunda kalır. Zazaca ile ilgili edebi çalışmaların neredeyse tamamı yine bu aydınlar tarafından Avrupa’daki çeşitli ülkelerde yürütülmeye çalışılır. Bunun bir sonucu olarak Avrupa’da çıkan *Çira* dergisinin üçüncü sayısında *J. İhsan Espar*’a ait bir hikâye yayınlanır. ‘Derdê Dewrêşî’ (Dervişin Derdi) adlı bu uzun hikâyede, 1970’li yıllarda Diyarbakır’ın sosyal, siyasi ortamı ve devlet baskısı, Türkçeyi yarım yamalak bilen Kürt bir mahkeme kâtibi ve onun ailesi ve çevresiyle yaşadıkları üzerinden verilir. Bu hikâye Türkiye’de 2005’te yayınlanır.

1995’te Avrupa’da *Zazaca* ve *Kurmanci* hikâyeler yazan bir diğer yazar olan *Serdar Roşan*’ın iki hikâyesi önce 1994’te *Armanc*, *Roja Nû* adlı dergilerde Kurmanci yayınlanır. Daha sonra yazar, bu hikâyelerini Zazacaya çevirerek *Çira* dergisinin 2. ve 5. sayılarında yayınlar. 1995’te *Çira*’nın 2. sayısında *Bircanê Diyarbekirî ra Mektubêke* (Diyarbakır Burçlarından Bir Mektup) ardından 1996’da *Gozêre* (Ceviz Ağacı) adlı hikâye *Çira* dergisinin 5. sayısında yayınlanır. Bu iki hikâye de Türkiye’de okuyucuları ile 2005’te buluşur.¹¹

Yine 1996’da Avrupa’da çeşitli ülkelerinde yaşayan aydınların bir araya gelmesiyle oluşturdukları *Vate* adlı Zazaca dergi, Zazacanın standartlaşması çalışmalarına verdiği katkının yanında hikâyelerini Zazaca kaleme alan genç yazarların da eserlerini yayınladıkları ortak bir durak haline gelmiştir. Bu dergide hikâyeler yayınlayan genç Zaza yazarların hikâyeleri daha sonra kitaplaştırılarak yayınlanır. *Vate* dergisinin Zaza edebiyatının gelişmesinde çok ciddi katkıları sağladığını, birçok genç yazar yetiştirdiğini görmekteyiz. Bu genç yazarların çoğunun 2000’li yıllardan sonra Zazacanın standartlaştırılması ve geliştirilmesi için ciddi katkılar sağladığını söyleyebiliriz.

1.1.1. Zaza Hikâyeciliğinde Başlıca Yazarlar ve Onların Eserleri

İlk hikâyelerini *Vate* dergisinde yayınlayan yazarlardan *Roşan Lezgin*, 1996’dan bu yana Zaza edebiyatının çok yönlü yazarlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazete, dergicilik, öykü ve şiir yazarlığı, editörlük, dilbilgisi, çevirmenlik gibi birçok alanda faaliyet gösteren yazar; Zazaca, Kurmanci ve Türkçe gibi üç dilde eserlerini kaleme almaktadır.

11 Roşan LEZGİN, *Hece Öykü-Çağdaş Kürt Öykücülüğü I*, Sayı:42, Aralık-Ocak 2011, S:65

Roşan Lezgin'in ilk hikâye kitabı *Binê Dara Valêre de*¹² (Sögüt Ağacının Altında) 2002'de yayınlanır. Eser "*Huzna*", "*Xozî Bîyê Zafî*", "*Rem*", "*Baba*", "*Binê Dara Valêre de*", "*Îtîraf*", "*Şewa Sipi*", "*Dîyarbekir Seranser Eşq*", "*Şiyayîş*", "*Tewî*" adlı 10 öyküden oluşmaktadır. Bu eserinde yazar, hikâyelerini çoğu zaman şiirsel bir dil ve söylemle aktarır. Bu hikâyelerde ön plana çıkan temler; hüüzün, ayrılık acısı (babanın yokluğu), toplumdaki kadının konumu ve kadın sorunu, Diyarbakır sevgisi, aşk ve yer yer erotizmdir. Bu hikâyelerin okuru içine çeken, gerçekçi ve sıcak bir dilinin olduğunu, kahramanların çok yönlü tasvirlerle tanıtıldığını söylemek mümkündür. Örneğin; "*Şewa Sipi*" adlı öykü çok şiirsel tasvirlerle başlar. "*Xozî Bîyê Zafî*" adlı öyküde Heso Puskul adlı bir tip vardır. Bu tipin özellikleri çok canlı bir biçimde tasvir edilir. "*Dîyarbekir Seranser Eşq*", adlı öyküde yazarın şehre, mekâna olan sevgisi tasvirlerine ve anlatımına yansır.

Lezgin, birinci eserinin ardından 2006'da *Halîn'i*¹³ (Yuva), 2007'de *Ez Gule ra Hes Kena'ı*¹⁴ (Ben Güllü Severim), 2012'de *Tariyîya Adirî de*¹⁵ (Ateşin Karanlığında) adlı öykü kitaplarını yayınladı. *Halîn*'de 13, *Ez Gule ra Hes Kena*'da 32, *Tariyîya Adirî de* da ise 12 öykü mevcuttur.

Halîn'de; "*Wayîrê Zimbêlan*", "*Hêrsê Sitûna Mermere*", "*Tena Estarey Şahîd Bîy*", "*Kema Hewirsî*", "*Mergê Yew Kutikê Esîlî*", "*Elametê Qîyametî*", "*Birîna ke Çareyê Mi De Ya*", "*Pêrodâyîşê Kutikan*", "*Perşe*", "*Xayîn*", "*Ser-kewtena Zerancan*", "*Ziwano Mehellî*", "*Halîn*" adlarında toplam 13 hikâye bulunmaktadır. Deniz Gündüz, Lezgin'in bu hikâyelerinden yola çıkarak şu tespitlerde bulunur; R. Lezgin'in hikâyeleri unutulmaya yüz tutmuş bir dilin ilk örneklerindedir. Lezgin'in estetik açıdan diğer dillerdeki hikâyecilerden geri kalan hiçbir yanı yoktur. Hatta Lezgin'in dar bir alan içerisinde zengin bir edebi eser yaratmaya çalıştığını söyleyebiliriz.¹⁶

R. Lezgin'in hikâye dünyasında konu çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bu hikâyelerin çoğunda mizah/alegori ve eleştiri iç içe geçmiş, hikâyeler öğretici bir tavırdan uzak şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Lezgin'in hikâyelerinde mekân, genel itibarıyla yaşadığı şehir olan Diyarbakır ve çevresidir. Burada seçilen mekân ile hikâyelerin içeriği arasında sıkı bir doku vardır. Lezgin'in toplumcu gerçekçi bir anlayışa sahip olduğunu, bu sebeple sisteme, var olan kurulu düzene dair eleştirisi Diyarbakır üzerinden sembolize edilmeye çalışılmıştır.

12 Roşan LEZGİN, *Binê Dara Valêre de*, Roşna Yayınları, Diyarbakır, 2012

13 Roşan LEZGİN, *Halîn*, Komale Matbaası, İstanbul, 2006

14 Roşan LEZGİN, *Ez Gule ra Hes Kena*, Vate Yayınları, İstanbul, 2007

15 Roşan LEZGİN, *Tariyîya Adirî de*, Roşna Yayınları, Diyarbakır, 2012

16 Deniz GÜNDÜZ, "*Vateyo Verên*", *Halîn*, Komal Yayınları, 2006

Lezgin'in hikâyelerinde merak duygusu her zaman canlı tutulmaya çalışılır. Olay hikâyeciliğın vazgeçilmez unsuru olan merak unsuru ve sürpriz sonlar Lezgin'in eserlerinde de sıkça karşımıza çıkar.

Lezgin'in eserlerinde dil sıkı bir dokuya sahiptir. Yazarın sıkça başvurduğu deyimler ve özlü sözlerin varlığı, edebi sanatların çok doğru ve yerinde kullanımı, dilin bütün imkânlarının belli sınırlılıklara rağmen çok başarılı bir şekilde kullanılması, yazarın Zazaca üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir.

Zaza hikâyeciliğında bir diğer ön plana çıkan şahsiyet *Deniz Gündüz*'dür. Gündüz'ün, 2004'te kaleme aldığı *Hikayeyê Koyê Bîngolî*¹⁷ (Bingöl Dağı Öyküleri), adlı hikâyesi dışında *Kilama Pepûgî*¹⁸ ve *Soro*¹⁹ *Kalaşnikof*²⁰ adlı iki romanı da bulunmaktadır. Ayrıca Gündüz'ün Zazaca dilbilgisi alanında da çalışmalarının olduğunu belirtmeliyiz. Gündüz'ün edebiyatın en kapsamlı türü olan roman alanındaki başarısı, onun özelde Zazaca, genelde edebiyat alanındaki hâkimiyetini göstermektedir.

Gündüz'ün hikâye kitabı "*Nobedar*", "*Hesrete*", "*Dara Sosyalizme*", "*Zu-reker*", "*Kûvî*" olmak üzere toplam beş hikâyeden oluşmaktadır. Gündüz, yaşanmış hikâyelerden yola çıkarak o döneme ışık tutacak canlı bir o kadar doğal hikâyeleri yörenin diliyle kaleme almaya çalışmıştır. Köy hayatı ve onun getirdiği sorunlar bu hikâyelerin çıkış noktasıdır. Lezgin'e göre Gündüz'ün hikâyelerinde acı ve mizah iç içedir. Onun anlatımlarında halkın yaşadıklarının bir fotoğrafı çekilir. Bu yapılırken de akıcı, betimleyici bir dil kullanılır. Bu açıdan Deniz Gündüz'ün Zaza edebiyatındaki yarattığı edebi anlayışın Yaşar Kemal'i andırdığını söylemek mümkündür.²¹

J. İhsan Espar, da Zaza edebiyatına ciddi katkıları olan bir diğer yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıllarca Avrupa'da Zazaca üzerine çalışmalar yapan Espar, eserlerini Zazaca, Türkçe, İsveççe yayınlamıştır. 1997'den beri *Vate* dergisi çalışma grubunda redaktör olarak katkılar sağlayan Espar'ın yayınlanmış 6 kitabı bulunmaktadır. Bunlar; *Tanî Estanikî û Deyîrê Ma*²², *Beyi Se Bena*²³, *Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)*²⁴, *Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî)*²⁵, *Dilopê Zerrî*²⁶, *Sanikêka Heskerdişî*, adlı eserlerdir. Bu eserlerden *Beyi Se Bena*, Espar'ın hikâye türündeki eseridir. Bu eser tek ve uzun bir öyküden oluşmaktadır.

17 Deniz GÜNDÜZ, *Hikayeyê Koyê Bîngolî*, Vate Yayınları, İstanbul, 2004

18 Deniz GÜNDÜZ, *Kilama Pepûgî*, Vartan Yayınları, Ankara, 2000

19 Deniz GÜNDÜZ, *Soro*, Vate Yayınları, İstanbul, 2010

20 Deniz GÜNDÜZ, *Kalaşnikof*, Vate Yayınları, İstanbul, 2013

21 Roşan LEZGİN, *Nuştoxê Koyê Bîngolî: Deniz Gunduz*, www.Zazaki.net, 22.08.2014

22 J. İhsan ESPAR, *Tanî Estanikî û Deyîrê Ma*, Vate Yayınları, İstanbul 2004

23 J. İhsan ESPAR, *Beyi Se Bena?*, Vate Yayınları, İstanbul 2004

24 J. İhsan ESPAR, *Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)*, Vate Yayınları, İstanbul 2009

25 J. İhsan ESPAR, *Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî)*, Vate Yayınları, İstanbul 2005

26 J. İhsan ESPAR, *Dilopê Zerrî*, Vate Yayınları, İstanbul 2009

Yazar, bu eserinde köy sorunlarını gerçekçi tasvirler ve derin karakter analizleri ile aktarmaya çalışmıştır. Köylüler ile asker (hükümet yetkilileri) arasındaki ilişkiler tüm çıplaklığıyla aktarılırken, sistemin köylüler üzerindeki baskısı da dolaylı yollardan verilmeye çalışılmıştır. Eser, kişi sayısı ve diyaloglar bakımından hikâye türüne göre çok kapsamlı bir şekilde oluşturulmuştur.

Vate dergisi çalışma grubu içerisinde yer alan ve Zazaca hikâye, roman yazarı Munzur Çem de Zazacanın edebi gelişiminde önemli katkıları olan bir yazardır. Onun 2005'te kaleme aldığı *Hewnê Newroze*²⁷ (Nevruz Uykusu/Rüyası) adlı hikâye kitabında, “*Ben Bulamaç Yemiyol*”, “*Poşmaniye*”, “*Bava Hemedî û Heşê Bezikî*”, “*Qirvan*”, “*Di Vilikê Verê Vare*”, “*Bedelê Xayinîye*”, “*Pîro Kilmek*”, “*Seye*”, “*No Kî Ma Ra Wo*”, “*Rayîrê Kora*”, “*Ceza Tîje*”, “*Rayverê Mîrzayî*”, “*Serbilindîya Evîne û Rojda*”, “*Doktorê Ma*”, “*Tî Kî O Hardo Bimbarek Ra Wa*”, “*Qirvanê Xizirî*”, “*Hewnê Newroze*” adlarında toplam 17 hikâye bulunmaktadır. Munzur Çem’in hikâyelerinde mekân, ağırlıklı olarak Dersim coğrafyasıdır. Bu coğrafyanın köylerinde yaşanan birbirinden ilginç olaylara değinen yazarın edebi açıdan güçlü bir dilinin olduğunu söylemek mümkündür. Kitabın son öyküsündeki Gule adlı kahramanın gördükleri aslında yazarın hayali ve gelecek tasavvurudur. Yazar Kürt coğrafyasının sahip olduğu tüm değerlere karşı olan bağlılığını bu hikâyeye aktarmaya çalışmıştır.

*Murad Canşad, Xafilbela*²⁸, *Hesê Mişî*²⁹ adlı eserleriyle Zazacaya hikâye alanında katkı sunan bir diğer yazardır. Canşad bu hikâyelerinin tamamını hapis-hanede kaleme almıştır. İlk hikâye kitabı *Xafilbela* 2008’de yayınlandı. Eser “*Ez Hol Zaneno*”, “*Vilaweke*”, “*Ahaa Biradero Xoşewîst!*”, “*Torn*”, “*Qewe*”, “*Kelmîzin*”, “*Keyeyê Roşna û Mîro Kose*”, “*Xafilbela*”, “*Bajarê Ma*”, “*Bostan*” ü “*Heykel*” olmak üzere toplam 12 hikâyeden oluşmaktadır. Lezgin, Canşad’ın hikâyeciliği için şunları belirtir: “Tartışmasız ve mübalağasız, Zaza hikâyeciliği rüştünü bu yazarın kaleme aldığı hikâyelerle ispatlamıştır. Canşad, edebiyatın malzemesini, yöntemini, uygulamasını çok iyi bildiğini bize göstermiştir.”³⁰

Canşad’ın, eserlerinde, çarpıcı tasvirlerle, ironik ve alegorik göndermelere, sürpriz ve çarpıcı sonlara sıkça rastlamaktayız. Lezgin, Canşad ile ilgili yazısında, onun “*Xafilbela*”, “*Keyeyê Roşna û Mîro Kose*”, adlı hikâyelerinde sürrealist bir tarz denediğini bunun da Zaza hikâyeciliği açısından çok mühim ve yenilikçi bir tarz olduğunu belirtir.

Hesê Mişî, Canşad’ın bir diğer hikâye kitabıdır. Eser, “*Şewla*”, “*Eşqê Kerge*”, “*Xemgînîye*”, “*Hesê Mişî*”, “*Purilîyanê Vewre Ver de*”, “*Pitayîşê Zerrî*”, “*Aze û*

27 Munzur ÇEM, *Hewne Newruz*, Vate Yayınları, İstanbul, 2005

28 Murad CANŞAD, *Xafilbela*, Vate Yayınları, İstanbul, 2008

29 Murad CANŞAD, *Hesê Mişî*, Vate Yayınları, Diyarbakır, 2013

30 Roşan LEZGİN, *Edebîyatê ma de eserêko muhîm: Xafilbela*, www.zazaki.net. 06. 08.2009

Ez” olmak üzere toplam 7 hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâyelerinde birbirinden farklı konulara değinen Canşad, “Şewla”da hapishane günlerini aktarırken, “Eşqe Kerge”de gelenekten yararlanarak fabl-masal karışımı bir hikâye aktarır. “Xemgînîye”de hasta bir adam ile ana karakter arasındaki diyaloglar ironik bir anlayışla aktarılır. Hesê Mişî, kitabın en uzun hikâyesidir. Köy hayatının ayrıntılarıyla aktarıldığı bir öyküdür. Bu hikâyede yazar, köy hayatı ile ilgili çok canlı tasvirler yapar. Böylece okur kendini hikâyenin içindeki bir kahraman gibi görür. Genel olarak; Canşad’ın dil ve üslubunun çok sağlam bir yapıyla oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber Canşad’ın toplumcu yazarlara has bir şekilde köy hayatını anlatırken, dolaylı bir eleştiri yapmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Murad Canşad ile aynı durumda, hikâyelerini hapishanede yazarak oluşturduğu *Hüseyn Karakaş*, hikâyelerini *Omid Esto*³¹ ve *Zere Ra*³²’da toplayan bir diğer Zazaca yazar hikâyecidir. *Omid Esto*’da; “*Xewf*”, “*Wayîrê Henîye Mamedî*”, “*Xopan*”, “*Serê Tumê Pîlî ra*”, “*Omid Esto*”, “*Tirankî*” adlarında toplam 6 hikâye mevcuttur. Bir hikâyesi dışında diğer hikâyelerinde köy ve köy hayatını ironik ve mizahi bir dille aktarmaya çalışan yazar, “*Omid Esto*”da hapishaneyi, bir bakıma kendi içinde bulunduğu mekânı yansıtmaya çalışmıştır. Bütün şartlara rağmen ümidinin kaybetmeyen yazarın öyküsünün temi de yarına olan inançtır. Eserin genelinde sıkça kullanılan tasvirlerin eseri akıcı kıldığını, karakterlerin çok canlı bir biçimde yansıtıldığını görmekteyiz.³³

Zaza edebiyatına şiir ve hikâye alanında katkı sunan ve eserlerini hapishaneden yazan bir diğer yazar olan Ömer Faruk Ersöz, 2013’te sosyal mesajlarla dolu fabl türünde kaleme aldığı *Kekû*³⁴ adlı şiir kitabını yayınladı. Bu eserinin ardından yine 2013’te hikâyelerini topladığı *Berenge*³⁵ adlı eserini yayınladı. Bu eserde “*Dejo Hîrêlengêz*”, “*Melayê Zele*”, “*Remayîş*”, “*Cehşqazî*”, “*Xerîbîya Memî*”, “*Ziwanê Xerîbkî*”, “*Ağir Ketîye Dilê Min*”, “*Xape*”, “*Hewne Xal Taharî*”, “*Weverê Royî*”, “*Vengê Babîye Mi*”, “*Zewajê Gêjî*” adlarında toplam 12 hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin çoğu diğer yazarlarda olduğu gibi *Şewçila* dergisinin çeşitli sayılarında yayınlanmış, daha sonra bu hikâyeler bir araya getirilip kitaplaştırılmıştır. Ersöz bu eserlerinde birbirilerinden farklı konular işlemiştir. Ölüm, aile baskısı, köy hayatı, memleket hasreti, yalnızlık, köyden kente göçün getirdiği sorunlar gibi çeşitli konular üzerine yoğunlaşan yazar, anlatıklarının okur üzerinde yaşanmış olaylar olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

31 Huseyin KARAKAŞ, *Omid Esto*, Vate Yayınları, İstanbul, 2006

32 Huseyin KARAKAŞ, *Zere Ra*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır 2014.

33 Hudaî MORSUMBUL, “*Omid Esto yê Huseyin Karakaş Sero*”, *Şewçila Dergisi*, Sayı:Yaz 2011 S:67-68

34 Ömer Faruk ERSÖZ, *Kekû*, Roşna Yayınları, 2013

35 Ömer Faruk ERSÖZ, *Berenge*, Roşna Yayınları, Diyarbakır, 2013

Hikâyelerin ilk dikkate çeken özelliği, yazarın şiirsel bir dilinin olduğu, mekân ve kişi tasvirlerinin çok canlı bir şekilde yapıldığı ve her hikâyenin toplumsal ve siyasal bir mesaj ve eleştiri içerdiği gerçeğidir.

Zaza edebiyatında kadın yazar olarak karşımıza çıkan ilk kişi *Bedriye Topaç*'tır. Topaç, *Şewçila*, *Newepel* gibi dergi ve gazetelerde daha çok şaire kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Topaç'ın 2012'de *Bero Sûr*³⁶ adlı hikâye 2013'te de *Wextê Heskerdişî*³⁷ adlı şiir kitabı yayınlandı. Topaç'ın *Bero Sûr* adlı eseri, "Perrê Pîyî", "Ez û Ti", "Şefeq Çimanê Ma de bî", "Kênayî", "Têduştîye", "Bero Sûr", "Çuwe", "Dejê Xerîbiye", "Ziyare", "Wad", "Giranîye Sozî", "Eşq Gêj o", "Şûra Dirbetine", "Şahê Maran" adlarında toplam 14 hikâyeden oluşmaktadır.

Topaç'ın hikâyeciliğinde dikkat çeken ilk unsur kadının toplumsal kimliğidir. Kadının yalnızlaştırıldığı, erkek egemen toplumda baskı altında tutulduğu gerçeğini yine bir kadın yazarın bakış açısıyla aktarmaya çalışan *Topaç*, kişisel hikayelerden yola çıkarak toplumsal bir yaraya parmak basmayı amaçlar. "Têduştîye" adlı hikâyesinde; anne-kız arasındaki konuşmalardan yola çıkarak kadının doğu toplumundaki sosyal konumunu yansıtmaya çalışır. Kadının bu konumunun onu onu yalnızlaştırdığı gerçeğine değinen *Topaç*'ın trajedisi bireysel bir trajedi değil, bütün kadınların trajedisidir. "*Bedriye Topaç'ın Bero Sûr adlı Eserinde Yalnızlık, Alegori ve Metafor*"³⁸ adlı makalesinde *Abdullah Çelik*; *Topaç*'ın yalnızlık temine yoğunlaştığını, bunu da daha çok kadın ruhunun üzerinden aktardığını belirtir. *Topaç*'ın bir diğer özelliği hikâyelerindeki şiirsel dilidir. Aynı zamanda şaire olan *Topaç*'ın öykülerinde de lirik ve romantik bir anlatımın olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda çeşitli yönleriyle tanıtmaya çalıştığımız hikâyeciler dışında *Gorse*³⁹ adlı hikâye kitabıyla *Jêhatî Zengelan*, *Teberik*⁴⁰ adlı hikâyesiyle *Ali Aydın Çiçek*, *Kuçaya Hunerî*⁴¹ adlı eseriyle *Abdullah Esen*, *Hêvîya Macire*⁴² adlı eseriyle *Burçîn Bor*, Ahmet Say'ın Türkçe kaleme aldığı *Bingöl Hikâyeleri*⁴³ adlı eseri Zazacaya çeviren Seyitxan Kurij, *Sewdaya Belekine*⁴⁴ adlı eseriyle *Erkan Tekîn*, *Çakêto Sipî*⁴⁵ adlı hikâyesiyle *Mehmûd Nêşite*, *Pîye Mi Kemane Cinitêne*⁴⁶ adlı

36 Bedriye TOPAÇ, *Bero Sûr*, Roşna Yayınları, Diyarbakır, 2012

37 Bedriye TOPAÇ, *Wextê Heskerdişî*, Roşna Yayınları, Diyarbakır, 2012

38 Abdullah ÇELİK, *Hikâyeya Bedriye Topaç Bero Sûr De Tenayîye, Alegorî û Metaforî*, Wêje û Rexne Dergisi, Sayı:1 Subat 2014, S:73-74

39 Jêhatî ZENGELAN, *Gorse*, Vate Yayınevi, İstanbul 2007.

40 Ali Aydın ÇİÇEK, *Teberik*, Vate Yayınevi, İstanbul 2010.

41 Abdullah ESEN, *Kuçeya Hunerî*, Avesta Yayınları, İstanbul 2012.

42 Burçîn BOR, *Hêvîya Macire*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır 2013.

43 Ahmet SAY, *Ca Yo Ke Tij Ti Ra Bena Vila – Hikâyeyê Çewlîgî*, (Türkçe'den çeviren Seyidxan Kurij), Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2013.

44 Erkan TEKÎN, *Sewdaya Belekine*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır 2013

45 Mehmûd NÊŞİTE, *Çakêto Sipî*, Vate Yayınevi, İstanbul 2012.

46 Nadîre Guntaş ALDATMAZ, *Pîye Mi Kemane Cinitêne*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır 2013.

çalışmasıyla Nadîre Guntaş Aldatmaz, *Zeman Sey Fekê Kardî Bî*⁴⁷ adlı eseriyle *Şeyda Asmîn* gibi Zaza edebiyatına ve öykücülüğüne son dönemde katkılar sunan yazarlar, bu edebiyatın gelecekte de varlığını güçlü bir şekilde sürdüreceğini bize göstermektedirler.

Sonuç

Zaza hikâyeciliğinin, ilk örneklerini verdiği 1980'lerden bu yana ciddi bir gelişme içerisinde olduğunu görmekteyiz. Türkiye'deki siyasal ve toplumsal baskılar sonucunda Avrupa'ya göç etmek zorunda kalan aydınların başlattığı Zaza edebiyatı, özelde Zaza öykücülüğü Türkiye'de 2000'li yıllardan sonra Kürt dili üzerindeki baskıların kalkması sonucunda her gün daha hızlı bir şekilde gelişme göstermektedir. *Bizzat; Vate, Tij, Roşna* ve *Şewçila* gibi yayınevleri ve dergiler etrafında bir araya gelen Zaza yazarları eserlerini bu dergilerde kaleme almaktadırlar.

Zaza hikâyeciliğinde genel olarak; köy hayatı ve sorunları, devlet ve sistem baskısının halk üzerindeki yansımaları, kadının toplumsal kimliği ve kadın sorunu, zorunlu göç ve yarattığı sorunlar, iki dillilik, eğitim sorunları, yalnızlık, aydının yabancılaşması gibi genellikle toplumsal ve siyasal sorunlar ele alınmıştır.

Bu eserlerde sıkça başvurulan mekânlar genellikle gerçekçi mekânlardır. Köy, en sık işlenen mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun temel sebebi, Zazacanın yazılı edebiyatının geç başlamasıdır. Türk Edebiyatının yoğun olarak 1940-1970 yılları arasında geçirdiği toplumcu gerçekçi evre, Zaza edebiyatında yeni yeni ele alınmaktadır. Bununla birlikte Zaza öykücülerinin çoğunun geçmişte yaşanan sorunları unutturmama, hafızayı canlı tutma çabası ve sistemin yarattığı olumsuz özellikleri halka ulaştırmak gibi bir amaç yüklenmeleri, onların bilinçli bir şekilde bu konulara yönelmelerini sağlamaktadır.

Zaza hikâyeciliğinde dil genellikle standart Zazaca ile oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bazı yazarların yetiştikleri bölgenin ağız özelliklerine başvurularına rağmen bu ağız özelliklerini de standartlaştırma çabasına giriştikleri görülmektedir. Bu da bölgeler arasındaki ses ve sözcük farklılıklarının yazılı edebiyatta ortadan kalkması, Zazacanın belli bir standarda oturması ve gelişmesi açısından çok mühimdir.

Zaza öykücülüğünün gelişmesinde Zazakî yayınlanan dergilerin ve gazetelerin çok önemli bir katkısının olduğunu görmekteyiz. *Vate* dergisinin başlattığı çabanın daha sonra *Şewçila* dergisiyle devam ettiğini, bunlara *Newepel*, *Rojnameye Zazakî* gibi gazetelerin de birçok yönden katkı sağladığını belirtmeliyiz. İlk öykülerini bu dergilerde yayınlayan genç yazarların, bu dergiler vasıtasıyla her geçen

47 Şeyda ASMİN, *Zeman Sey Fekê Kardî Bî*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır 2013.

daha nitelikli eserler verdiklerini, ancak var olan dergi ve gazetelerin nicelik açısından yetersiz olduğu sayılarının da artması gerektiğini belirtmemiz gerekir.

Bu tespitlerin yanında Zaza edebiyatının henüz emekleme çağında olduğunu, zamanla yazarların eserlerini daha farklı kurgusal yöntemler ve temler açısından ele alacaklarını, edebiyatı etkileyen modernist-postmodernist yaklaşımların Zaza edebiyatında da kendisini göstereceğini, bu edebiyatın akademik çalışmalarla daha sistemli bir temel üzerine oturacağı umulmaktadır.

Bibliyografya

- Aldatmaz, Neşide Guntaş, *Kirmanckî de Hikayeya Moderne*, Şewçıla Dergisi, Sayı: 11, Sayfa: 16-17
- Aktaş/Gündüz, Şerif/Osman, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Akçağ Yayınları 2013.
- Canşad, Murad, *Xafilbela*, Vate Yayınları, İstanbul 2008.
- Canşad, Murad, *Hesê Mişî*, Vate Yayınları, Diyarbakır 2013.
- Çelik, Abdullah, *Hikayeya Bedriye Topaç Bero Sûr De Tenayîye, Alegorî û Metaforî*, Wêje û Rexne Dergisi, Sayı:1 Subat 2014, S:73-74.
- Çem, Munzur, *Hewne Newruz*, Vate Yayınları, İstanbul 2005.
- Çetişli, İsmail (2008), *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, S:101
- Ersöz, Ömer Faruk, *Berenge*, Roşna Yayınları 2013.
- Espar, J. İhsan, *Beyi Se Bena?*, Vate Yayınları, İstanbul 2004.
- II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 04-06 Mayıs 2012.
- Gündüz, Deniz, *Hikayeyê Koyê Bîngolî*, Vate Yayınları, İstanbul 2004.
- Kaplan, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, 2008.
- Karakaş, Huseyin, *Omid Esto*, Vate Yayınları, İstanbul 2006.
- Lezgin, Roşan, Halîn, Komale Matbaası, İstanbul 2006.
- Lezgin, Roşan, *Ez Gule ra Hes Kena*, Vate Yayınları, İstanbul 2007.
- Lezgin, Roşan, *Hece Öykü-Çağdaş Kürt Öykücülüğü I*, Sayı:42, Aralık-Ocak 2011, S:67
- Lezgin, Roşan, *Edebîyatê ma de eserêko muhîm: Xafilbela*, www.zazaki.net. 06.08.2009
- Lezgin, Roşan, Binê Dara Valêre de, Roşna Yayınları, Diyarbakır 2012.
- Lezgin, Roşan, Tarîyîya Adirî de , Roşna Yayınları, Diyarbakır 2012.
- Lezgin, Roşan, *Nuştoxê Koyê Bîngolî: Deniz Gunduz*, www. Zazaki.net, 22.08.2014
- Morsumbul, Hudaî, “*Omid Esto'yê Huseyîn Karakaş Sero*”, Şewçıla Dergisi, Sayı: Yaz 2011 S:67-68
- Topaç Bedriye, *Bero Sûr*, Roşna Yayınları, Diyarbakır 2012.